

Therese Aschim Kornum

Kvinneroller utover den tradisjonelle husfrua i vikingtiden

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8 - 13

Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl

Mai 2024

Therese Aschim Kornum

Kvinneroller utover den tradisjonelle husfrua i vikingtiden

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8 - 13
Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
Tema og problemstilling.....	2
Kilder og metode.....	3
Sagalitteratur	3
Utenlandske beretninger.....	5
Gjenstandsmateriale	7
Kvinneroller i den norrøne mytologien.....	8
Gudinner.....	11
Frøya og Frigg.....	11
Volver	13
Volven på Grønland.....	13
Volvegrav.....	14
Gydjer.....	16
Dødsengelen	17
Seidekunst og religionsutøvelse: en kvinnelig familietradisjon?.....	18
Osebergkvinnen: en kultleder?	19
Krigerkvinner	22
Legekoner.....	23
Konklusjon	25
Litteraturliste	27
Primærkilder.....	27
Sekundærkilder.....	27

Innledning

Tema og problemstilling

Kjønns historie som forskningsfelt er relativt nytt, og det er som oftest kvinnene som blir satt i fokus. I middelalderen var det vanlig å klassifisere kvinnene i forhold til deres familieroller og sivilstatus: husfruer, enker, søstre, mødre eller enslige.¹ Likevel finnes det eksempler, både i skriftlige kilder og arkeologiske gjenstandsmaterialer, som tilsier at kvinnene kunne ha andre representasjoner utover disse. Det blir nevnt kvinnelige skikkelser kalt volver og gydder, samt figurer som krigerkvinner og legekoner. I denne fordypningsoppgaven skal jeg dermed se nærmere på disse skikkelsene, og om den norrøne mytologien kan gi oss et bilde om kvinners rolle utover den tradisjonelle husfrua. I tillegg skal jeg se på om arkeologiske gjenstandsmaterialer kan støtte denne påstanden med spesielt fokus på funn gjort i Osebergskipet og deres representasjon av flere kvinneroller. Det vil også undersøkes om kvinnene i vikingtiden kunne i den forstand ha større innflytelse og respekt i et mannsdominert samfunn.

I vikingtiden er perioden fra ca. 750 e.v.t. til ca. 1050 e.v.t. Her befant det seg et samfunn som hadde et kjønns hierarki der kvinnen i hovedsak var underlagt mannen. Fremstillinger gjort av vikingtiden har gitt oss en oppfatning av at menn hadde langt flere roller å fylle enn kvinnen. Vi ser eksempler der menn er tilknyttet rollen som høvding, handelsmann, bonde, håndverker og høvding. Skal vi se i retning kvinnen, blir vi derimot møtt med én enkel rolle: husfrua. Dette til tross for at noen kvinner hadde høyere posisjoner, og det er funnet eksempler der kvinnen arbeidet innenfor den mannlige sfæren.² Forventningene til det kvinnelige kjønn var allerede formet fra barndommen og fulgte dem hele veien inn i voksenlivet.³ Likevel fantes det ulike kjønnsnormer, og det diskuteres derfor for at kjønn ikke bare var ideologisk motivert, men også funksjonelt nødvendig da begge kjønn var essensielt for at samfunnet skulle fungere.⁴

En svært viktig side ved vikingtiden var den norrøne religionen som hadde stor plass i hverdagslivene til det skandinaviske folket. De hadde ikke et eget navn for sin religion, og forskere mener at de heller omtalte sin tro og kultus som *seiðr*, som betyr *sedvane* eller *skikk*.⁵ En slik skikk var en betydelig del av deres hverdag og levemåte, og gjennom muntlig tradisjon

¹ Øye 2013: 27

² Moseng, Opsahl, Pettersen & Sandmo 2020: 50

³ Hjarðar 2022: 12

⁴ Øye 2013: 24

⁵ Steinsland & Sørensen 1994: 46

ble troen fortalt fra generasjon til generasjon. Vi omtaler derfor vikingtidens gudelære som en etnisk religion: en religion som tilhører en spesifikk folkegruppe hvor de enkelte menneskene er født inn i de tilhørende religiøse tradisjoner, og er dermed en del av et kultfelleskap.⁶ Samtidig er det grunn til å tro at, i et kultfelleskap som strakk seg over flere områder, ikke utøvde den norrøne religionen likt og at den ble endret over tid.⁷ Spesielt når det er snakk om den guddommelige verden og deres forhold til menneskene. Likevel ser vi en tråd der kvinnene fortsatte å ha en rolle innenfor den norrøne mytologien, samt tilknytninger til hvordan denne skulle tilbes og reflekteres i samfunnet.

Kilder og metode

Vikingtiden har i all hovedsak blitt formet gjennom fokus på politikk og krigføring, og kvinnen har dermed ikke hatt noen plass i denne gjengivelsen. Vikingene som lemleste, plyndret, drepte og voldtok forsvarsløse munker og kvinner, har i etterkant blitt en romantisert forestilling av et maskulint samfunn der menn får all oppmerksomhet. I realiteten var det sannsynlig en mor, kone, kanskje datter og søster, som oppholdt seg i bakgrunnen. På 1970- og 80-tallet kom det en ny bølge av arkeologisk aktivitet som skulle vise seg å motstri denne voldelige forestillingen.⁸ I Skandinavia ble det gjort funn som åpnet en helt annen verden, og vi fikk endelig innsyn i figurer som ikke var blitt omtalt særlig andre steder, nemlig kvinnen. De nye metodene arkeologien presenterer har begynt å endre synet på den voldelige vikingtiden, og har istedenfor avdekket et mer fredelig samfunn med sin særegne kultur og levemåte. Vi må dermed se på både de skriftlige kildene, samt arkeologiske funn, og ut ifra de gjøre egne tolkningen på hvordan vi tror disse kvinnene levde i vikingtiden. I denne oppgaven blir det dermed tatt i bruk sagalitteratur, utenlandske beretninger og gjenstandsmateriale for å finne ut av hvem disse kvinnene var, og om deres roller utenom den tradisjonelle husfrua.

Sagalitteratur

For å få en innsikt i hvordan kvinnen ble representert og ansett i norrøn tid, blir det essensielt å ta i bruk sagalitteratur. Hovedsakelig er sagalitteraturen gjenfortalt gjennom menns oppfatninger, og man kan dermed anta at det finnes eksempler på kjønnsmessige skjevheter.⁹ Likevel blir kvinnen på et vis representert gjennom ulike beskrivelser gjort av dem. I den islandske sagalitteraturen har den danske forskeren Jenny Jochens funnet frem til fem distinkte

⁶ Steinsland & Sørensen 1994: 46

⁷ Price 2019: 58

⁸ Jesch 1991: 2

⁹ Øye 2013: 25

sosiale roller kvinnen presenterte: unge jenter som av og til kunne utføre retten til å nekte eller godta friere i ekteskap; husmødre assosiert med reproduksjon og produksjon; skilsmisser som hadde gått til rettssak for så å forlate sine ektefeller; enker med betydelig personlig eiendom; og imponerende trollkvinner.¹⁰ Sagalitteratur er dermed en viktig del av kvinnehistorien da flere sagaer gir uttrykk for en fast norm tilknyttet kvinnen, og vi får en unik innsikt i den sosiale virkeligheten som kommer frem i forfatterens tid.¹¹

Når det kommer til vår forståelse av den norrøne mytologien, er den hovedsakelig basert på skriftlige kilder og skaldedikt. Den islandske forfatteren Snorre Sturlasson er den mest kjente og brukte sagaforfatteren om vikingtiden. Han har gitt oss et mangfoldig kildearkiv med skaldekvad, sagn og myter, samt beskrivelser av det norrøne samfunnet. Kilder slik som *den eldre Edda* og *Gylvaginning* har vært essensielt i forståelsen av gudelæren og hva den norrøne mytologien består av. I mellomtiden er det visse kildekritiske spørsmål som må tas til etterretning ved bruk av sagalitteratur. Skriftkulturen ble ikke en del av det norrøne samfunnet før etter introduksjonen av kristendommen. Dermed er mye av de nedskrevne kildene skrevet ut ifra et kristent synspunkt, og de er blitt til i etterkant av perioden de tar utgangspunkt i. Med ulike forfattere med ulike bakgrunn, er vi nødt til å tenke over hvilke hensikter de hadde ved å skrive ned verkene sine. Hva som er blitt endret på, eventuelt fjernet helt, er vanskelig å si. Den engelske arkeologen Neil Price stiller et interessant spørsmål til om den norrøne befolkningen selv trodde på historiene de fortalte, og trekker linjer til skaldekvadene og effekten disse skulle ha.¹² Han poengterer blant annet at både *Eddadiktene* og sagalitteratur er en del av en middelaldersk forestilling, og det er derfor konkludert med at de er blitt overdrevet for å få en mer dramatisk effekt for å bedre nå ut til massen.

De skriftlige kildene tilsier at gudene er plassert i en familiestruktur med hovedguden Odin øverst. Allikevel ser vi en problematikk når det kommer til rangeringen av de ulike gudene og gudinnene. Snorre har blant annet til tider plassert den mannlige fruktbarhetsguden Frøy som en like viktig gud som Odin i form av rang og hierarki.¹³ Han viser også til en usikkerhet på hvem av de norrøne gudinnene Frøya og Frigg som var viktigst.¹⁴ Det å plassere en mannlige gud med høyest rangt er et svært kjent fenomen i kristendommen, og man skal ikke utelukke at sagalitteraturen har blitt påvirket av dette. Derfor må man stille spørsmål til om gudestrukturen vist til i sagalitteraturen faktisk var slik den er blitt fortalt. I tillegg har Snorre hatt en tendens

¹⁰ Jochens 1996: xi

¹¹ Øye 2013: 25

¹² Price 2019: 36

¹³ Mundal 1990: 297

¹⁴ Mundal 1990: 307

til å romantisere fortiden, og hans holdninger ovenfor gudinnene går ofte parallelt med hvordan kvinners oppførsel og innflytelse er dømt i et mannstyrt samfunn.¹⁵

Utenlandske beretninger

En annen kilde som er relevant for denne oppgaven er utenlandske beretninger. Selv om det norrøne samfunnet hovedsakelig var et skriftløst samfunn, fantes det i middelalderen en rekke personer som reise rundt og skrev ned hvordan andre mennesker levde og hvordan de utøvde deres kultur. Om det er engelske, irske eller franske krønikere som forteller om et krigerfolk fra Skandinavia, eller arabiske beretninger om et møte med en befolkning fra nord, så gir det oss i dag en unik mulighet til å se hvordan det norrøne samfunnet fremstod. Når det er sagt, har kvinnene fått liten plass i gjenfortellinger av de politiske og militære hendelser som er blitt fokusert på av fortidens forfattere.¹⁶ Den engelske forskeren og professoren Judith Jesch legger blant annet fram at når kvinner først blir nevnt, er det ofte vanskelig å bevise at disse kvinnene var av norrøn opprinnelse eller ikke.¹⁷ I observasjoner gjort av utenlandske reisende, tar de sjeldent bruk nasjonaliteten på kvinnene de møter. Derfor må man stille spørsmål til hvor direkte koblet disse individene var til Skandinavia. Når det er sagt, gir utenlandske beretninger unike muligheter, når kvinnen først blir nevnt, til å forstå hvordan vikingtidens kvinner hadde roller så uhørt til deres område at det var verdt å beskrive.

En viktig observatør var den arabiske forfatteren Ahmad Ibn Fadlān og hans rapporter over befolkningen han møtte i den nordlige delen av Europa. Hans beretninger er ofte henvist til i historieforskningen. Vi får innsikt i den norrøne religionen og deres religionsutøvelse, og den blir like relevant i forståelsen av ulike kjønnsroller gjennom bemerkninger han gjør av figurer han møter. I denne oppgaven blir hans observasjonsrapport over en høvdingbegravelse spesielt relevant. Denne begravelsen fant sted i år 922 i Volga, et område i dagens Russland. Her var han i møte med svenske vikinger kalt *Rus*, og han får være til stede fra da høvdingen gikk bort, ritualene som foregikk de neste dagene, og helt til han ble begravet. Leserne blir etter hvert introdusert til en kvinneskikkelse omtalt som *Angel of Death*. I denne oppgaven vil hun bli omtalt som dødsengelen. Hun hadde ifølge rapporten ansvar for å klargjøre liket og utføre ritualer under begravelsen.¹⁸ I tillegg har hun to døtre som følger en slavekvinne som valgte å dø med eieren sin. Denne rapporten er dermed svært unik da den gir oss en oversikt over ulike

¹⁵ Mundal 1990: 303

¹⁶ Jesch 1991: 86

¹⁷ Jesch 1991: 87

¹⁸ Jesch 1991: 122

kvinneroller som kunne finne sted i det norrøne samfunnet. Vi har på den ene siden en slavekvinne som har få rettigheter og er nederst i hierarkiet, og av egen vilje sier ja til å ofres. Vi har døtre som har ansvar for å vaske, mate og følge henne i de kommende dagene. Til slutt har vi en religiøs hovedfigur som utfører svært brutale ritualer og anses å ha en posisjon som etterlater ærefrykt fra de rundt henne.

Det er diskutert hvorvidt *Angel of Death* er en korrekt oversettelse. På arabisk ble hun kalt *Malak al-Maut*, og kan røft bety engelen som skiller sjelen fra kroppen ved døden, og som har ansvar for å ta den døde når tiden er inne.¹⁹ Det er derfor interessant å stille spørsmål til navnet da engler ikke var noe som tilhørte den norrøne mytologien, heller var det ikke en skikkelse som ble tilbedt av det skandinaviske folket. Samtidig blir Ibn Fadlān kildekritisert rundt presisjonen av gjenfortellingen. Med andre ord blir det diskutert om rapporten gjenforteller hva som faktisk skjedde med den informasjonen han fikk tilgang til. En faktor som ofte trekkes frem er at han hadde en mannlig oversetter. Her kan det ha skjedd feil eller misforståelser i oversettelsen da dette var en kultur han selv ikke var en del av. Jeg velger også å presisere at oversetteren var en mann da det er diskutert at fortellingen kan ha blitt romantisert og seksualisert da karakterene omhandler kvinner.²⁰ Hadde Ibn Fadlān hatt en kvinnelig oversetter, eller fått en annen informasjonskilde, kunne det vært interessant å se om rapporten hadde blitt omtalt annerledes.

Det er også stilt spørsmål til om denne observasjonen kan fortelle noe om det norrøne samfunnet, da handlingen foregår i et område utenfor Skandinavia. Price argumenterer for at kulturen i Volga hadde en sterk innflytelse fra skandinavisk identitet da menneskene er antatt å være svenske vikinger.²¹ Samtidig var dette et område som var svært kjent for både vikinger, reisende og handelsmenn. Når det er sagt, så skal man være forsiktig med å generalisere rapportens observasjon som en fullstendig forklaring på hvordan religionsutøvelsen skjedde i det norrøne samfunnet. Jesch poengterer blant annet at den skandinaviske befolkningen utarbeidet nye måter å leve på basert på hvor de valgte å reise og slå seg ned, og at det derfor ikke fantes områder som var helt like.²² Rapporten om *Angel of Death* blir likevel relevant da det er blitt funnet arkeologiske bevis i Norden som kan knyttes til beskrivelser gjort i hans beretninger. Både i Sverige, Norge, Danmark og Island, er det gjort gravfunn som støtter visse

¹⁹ Price 2010: 133

²⁰ Moen & Walsh 2021: 599-600

²¹ Price 2010: 132

²² Jesch 1991: 123

beskrivelser gjort av kvinneskikkelsene, og hans observasjoner kan derfor sannsynliggjøres og brukes som kildemateriale i en oppgave om kvinneroller.

Gjenstandsmateriale

Før kristendommen inntok scenen med en minimalistisk tilnærming i døden, hadde den norrøne befolkningen en svært utsmykket begravelse. Personlige eiendeler, klær, hester og hunder, slaver og ektefeller er bare noe man kan finne nedgravd med den avdøde. Arkeologiske funn er derfor vesentlig for å forstå en skriftløs periode slik som vikingtiden. Spesielt for kvinnene har gjenstandsmateriale vært essensielt for å finne forståelsen av deres rolle og betydning. For denne oppgaven blir det like viktig å ta i bruk disse funnene for å se om den norrøne mytologien på en eller annen måte representerte samfunnet den ble dyrket i. Den svenske arkeologen Anders Andrén poengterer at det er fint mulig å gjøre arkeologiske undersøkelser av en førkristen religion i Skandinavia uten å ta utgangspunkt i sagalitteraturen. Likevel bemerker han at en sann undersøkelse vil miste essensielle referanser og tolkningsbeskrivelser som trengs for å forstå den norrøne religionen.²³ Videre nevner han at perspektiv på religion har også endret seg over tid på lik linje som arkeologien har endret syn på gjenstandskulturen i det religionshistoriske forskningsfeltet.²⁴ Derfor er det nødvendig å kombinere arkeologiske undersøkelser med en religionsforståelse slik at gjenstandsmateriale skal få en mening ovenfor den kulturen og religionen den hører sammen med.

I det norrøne samfunnet kunne de døde bli begravet på mange ulike måter. Geografisk sett ble ulike begravelsestrender praktisert, og man kan se at kremasjon, kammerbegravelser og begravelse i jorden var mest utbredt. Noen ganger kunne den avdøde bli begravet i en form for kiste, andre ganger ble de plassert rett i jorden. For kvinner spesielt er det tilfeller der vogner var et fartøy de kunne bli plassert i.²⁵ Det finnes to måter å identifisere en kvinnelig grav fra vikingtiden: å analysere levninger av den avdøde, eller å utforske gravgodset gravlagt med individet. Den første måten er avhengig av at det faktisk finnes et skjelett å analysere. På grunn av forholdene de er gravlagt, samt hvordan de er blitt begravet, er det ikke alltid en selvfølge at man faktisk finner skjelettresten. Har individet blitt kremert, er det svært vanskelig å gjøre vitenskapelige analyser som kan fortelle oss om kjønn og levemåte. Dermed må man ofte rette blikket til den andre identifikasjonsmåten: gravgodset. For kvinnene er de hovedsakelig kjennetegnet gjennom smykker og tilbehør knyttet til produksjon av tekstiler slik som

²³ Andrén 2005: 106

²⁴ Andrén 2005: 107

²⁵ Price 2010: 125

spindelvirvler og ullkammer,²⁶ samt materiale knyttet til hjemmet: kniver, bøtter, sigder og nøkler. Dette reflekterer et ganske standard blikk på hva vi i dag assosierer med kvinners rolle i middelalderen: de hadde ansvar for å arbeide i hjemmet og alt det måtte medføre. Slike gjenstander gjenspeiler av den grunn rang og status for den avdøde kvinnen, samt hvilke roller eller handlinger hun utførte gjennom livet.²⁷ Samtidig har arkeologisk materiale funnet tydelige bevis som indikerer at tilbedelsen av gudinner har vært en sentral faktor for det norrøne samfunnet,²⁸ og mange forskere legger vekt på at kvinner hadde en viktig rolle i denne religionsutøvelsen.

Osebergskipet er et bemerkelsesverdig arkeologisk funn da kvinnene funnet i graven kan representere flere ulike kvinneroller utenom den tradisjonelle husfrua. Skipet ble utgravet i 1904 utenfor Tønsberg i Vestfold og er ansett som en av de viktigste funnene fra vikingtiden. Det er beriket med vakre detaljer og gjenstander som forteller oss en god del om hvordan en skipsgrav kunne begraves, samt symbolske og religiøse tilknytninger til døden, men også livet kvinnene kunne ha hatt. Kvinnene – den ene i alder 60-70 år og den andre rundt 40-50 år – er datert å ha dødd i år 834, og de må begge ha hatt en spesiell og innflytelsesrik plass i samfunnet på bakgrunn av deres utsmykkede begravelse. De er antatt å representere et høytstående individ og hennes eldre slave, men det er grunner til å tro at de også kan ha hatt en mer religiøs rolle i det norrøne samfunnet. Dette er noe som vil bli drøftet på senere i oppgaven.

Ved hjelp kildematerialet skal oppgaven ta for seg hva den norrøne mytologien kan gi oss av innsikt om kvinnelige roller utover den tradisjonelle husfrua. Den norrøne mytologien skal kort bli forklart, og deretter drøftes ulike studier tilknyttet kvinnerollene som blir fremmet i gudeverdenen. Målet med oppgaven er å se om mytologiske kvinneskikkelser kan ha hatt en likeverdig plass i det norrøne samfunnet og for kvinnene som skal ha representert dem.

Kvinneroller i den norrøne mytologien

Den norrøne mytologien var for det skandinaviske folket et forsøk på å forstå hvordan verden fungerte. Det er her forklaringer på gudeverden og kosmologi innenfor religionen springer fram, og man møter på guder, overnaturlige skapninger, naturlover, normer og regler. Det å stille spørsmål til om den norrøne mytologien reflekterte samfunnet den ble tilbedt i, er et relevant

²⁶ Jesch 1991: 14

²⁷ Jesch 1991: 19

²⁸ Mundal 1990: 301

forskningsområde å utforske. Når det er sagt, blir denne delen av oppgaven dedikert til en kort introduksjon over hva denne troen inneholdt, og hva det var vikingtidens mennesker tilba.

I sentrum av verden finner vi treet *Yggdrasil*. Dette er selve symbolet på det kosmologiske innenfor den norrøne mytologien, og er også omtalt som både livstreet, verdenstreet og skjebnetreet. Yggdrasil binder sammen forskjellige domener hvor de ulike skapningene bor. Åsgård er gudenes hjemsted, Midgård er menneskenes, og i Utgård bor skapninger som er ansett å være både velstående beboere, men også onde i den forstand at de er farlige for guder og mennesker.²⁹ Da verdensbildet er ansett å være uhyre stort, var det essensielt for alle skapninger at den skulle holde sammen. Her kommer den store jotunskikkelsen *Midgårdsormen* inn i bildet. Ormen sirkler hele verden og biter seg selv i halen, og dermed opprettholder verdensorden.

Ved roten av Yggdrasil møter vi tre kvinneskikkelser kalt norner. Som oftest blir de omtalt som én enhet, men i *Voluspå* blir de personifisert som *Urd*, *Verdande* og *Skuld*.³⁰ De er assosiert med fortid, nåtid og fremtid, og de representerer både den kosmologiske skjebnen, samt det enkelte menneskets livsløp. I tillegg har de ansvar for at verdenstreet skal få næring. Nornene har blitt beskrevet som kvinner som sitter ved en vev eller rokke, mens de spinner menneskers livstråder. De har også blitt vist til å skjære i trestokker, tolket som primstaver, datidens kalender.³¹ Å personifisere skjebnen er noe som det norrøne folket mente var mektigere og sterkere enn gudene selv. I lag med dette er nornene svært viktige skikkelser da de lever i sentrum av kosmos, og både guder og mennesker ser på enheten med både respekt og ærefrykt.³²

Gudene er delt inn i to gudegrupper som utgjør den norrøne panteonen: *æsene* og *vaner*. Æsene bor i Åsgård, mens vanene holder til i Vaneheim. I begynnelsen var disse gruppene i konflikt med hverandre, men de ble etter hvert lei og sluttet fred. I Åsgård finner vi hovedguden Odin sittende på toppen i hva som er blitt tolket som et patriarkalsk hierarki, etterfulgt av en rekke guder og gudinner omtalt som familiemedlemmer med ulike tilknytninger. En slik familiestruktur finnes også i den andre gudegruppen. Vanene er først og fremst fruktbarhetsmakter, og sørger for en rekke ansvarsområder innenfor kjærlighet, fred, beskyttelse og rikelige avlinger. Dertil er de sagt å ha en dominerende egenskap innenfor seidekunst som i moderne definisjon kan tilnærmes trolldom og magi.

²⁹ Steinsland 2005: 98-99

³⁰ *Voluspå*: kap. 20

³¹ Steinsland 2005: 102

³² Steinsland 2005: 250

Det dukker også opp en rekke andre makter i den norrøne mytologien. Slike skapninger er blant annet alver, dverger, vetter og jotner. Det er i tillegg maktgrupper som består av feminine skikkelser som jotunkvinner, volver og valkyrjer. Den norske religionshistorikeren Gro Steinsland poengterer at disse maktene kan opprinnelig ha hatt en større mytologisk tilnærming enn det som er kjent i dag.³³ Hun viser til at det finnes flere kilder som nevner skikkelser og mytologiske gjerninger vi ikke kjenner godt nok til, og at de hadde en betydning for maktene tilbedt i den norrøne religionen.³⁴

Et kjent fenomen knyttet til vikingtidens tro er Ragnarok, verdens undergang og maktenes slutt. Dette fremmes i ulike kilder som en siste kamp hvor både ordnende og kaotiske makter vil gå til grunne. Det er volven i *Voluspå* som spår hvordan Ragnarok vil forekomme, samt hva som skjer i tiden etter undergangen. I en religionstro som har et verdensbilde ofte knyttet til dramatik og tragedie, gir volvens fremtidsmotiv en tro på en bedre verden med nye skapninger og guder som lever i fred og harmoni.³⁵ Det har tidligere blitt diskutert om denne fremstillingen i virkeligheten tilhørte den norrøne religionen, eller om det var en inspirert tro av kristendommens dommedag. Dette er vanskelig å konkludere, men en rekke forskere er enige om at denne forestillingen har elementer som både er fra en førkristen tid, og er blitt forsterket under kristendommens spredning i Norden.³⁶

Poenget med å se på den norrøne mytologien, er at den gir oss en unik mulighet for å forstå hvordan vikingtidens mennesker så på verden og på hvilken måte den fungerte. Det er her spørsmålet om troen reflekterer et datidens samfunn kommer til syne. I lys av kvinnehistorien er det spennende å se hva slags roller kvinner hadde i mytologien, og om det fantes fellestrekk ved de menneskelige kvinnene. Det vi ser er at de i den norrøne mytologien ofte er assosiert med kunnskap, trolldom og religionsutøvelser. De blir oppsøkt for visdom og råd fra både guder og helter. Odin er blant annet ofte i kontakt med ulike kvinneskikkelser for å oppnå den optimale kunnskap. I en religion der kvinner får sin plass i mytologien, er det aktuelt å se om den kan gi oss et bilde utover kvinners roller både i den gudommelige og menneskelige verden. Det er tross alt mulig at kvinnene som ble presentert kan gi oss innsikt i hvordan kvinnene ble ansett og deres tilknytning til menneskelig adferd. Denne oppgaven skal nå gå inn på noen av disse kvinnerollene som er blitt nevnt i mytologien, samt se på hvilken plass de hadde i det norrøne samfunnet.

³³ Steinsland 2005: 247

³⁴ Steinsland 2005: 247-248

³⁵ *Voluspå*: kap. 59-61

³⁶ Steinsland 2005: 122

Gudinner

Åsynjene var de kvinnelige æsene i den norrøne mytologien, og er en skikkelse særskilt knyttet til den gudommelige verden. Gudinner fantes ikke i på det jordiske plan, men er likevel relevant å trekke inn i en oppgave om kvinneroller. Den norske filologen Else Mundal fremhever at i sammenligningen mellom gudene og gudinnene i den norrøne mytologien, finnes det flere gudinnenavn som oppstår i kildene, men vi vet dessverre svært lite om dem.³⁷ Hun fortsetter å poengtere at mange av disse navnene kan ha blitt brukt som alternative navn for gudinnene Frøya og Frigg. En forklaring på dette har vært at skaldene trengte variasjon i fremførelser av kvad.³⁸ Poenget er at gudinnene hadde en synlig plass i den norrøne gudelæren. Selv om de sjeldent hadde en hovedrolle, var de likevel til stede. Frøya og Frigg er gudinner som spesielt trekkes frem, i tillegg er de skikkelser som er relevant i diskusjonen rundt representasjoner av kvinneroller i det norrøne verdensbildet.

Frøya og Frigg

Frøya og Frigg er de gudinnene som blir oftest nevnt i den norrøne mytologien. De presenterer to ulike idealer ovenfor det feminine kjønn, og gir oss innsikt i hvordan det norrøne samfunnet så på kvinneroller og hva som tilhørte de. På den ene siden får vi morsrollen og hennes tilhørighet til ekteskap. På den andre siden får vi en kvinne som assosieres med trolldom og religionsutøvelse, samt fruktbarhet og visdom.

Frøya er del av vanene, en gudegruppe bestående av henne selv, hennes bror Frøy og far Njord. I sammenheng med sine felles gudinner, står Frøya spesielt høyt i den norrøne troen. Skaldene nevner henne ofte i deres poetiske forestillinger, og frem til kristendommen var hun en sterk gudeskikkelse i Norden. I tråd med at vanene er tilknyttet fruktbarhet og velstand, er Frøya også et symbol på kjærlighet, erotikk, vellyst og seksualitet. Samtidig er hun en skikkelse som er svært tilknyttet seidekunsten og har i noen tilfeller blitt omtalt som seidens mesterinne. I *Ynglingesaga* blir det fortalt at hun i tillegg var *blotgydje*, et navn betegnet for en prestinne, og lærte æserne å seide.³⁹ Hun viser til å ha hatt en sterk personlighet, og fremmer synlig en selvstendighet i en rekke kildemateriale. I *Trymskvadet* blir det fortalt at Tor ville at hun skulle gifte seg med jotnen Trym slik at han kunne få hammeren sin tilbake. Frøya svarer med å bli så rasende at hele Åsgård ristet.⁴⁰ Dette resulterte i at Tor måtte kle seg ut som Frøya, og begi seg

³⁷ Mundal 1990: 304

³⁸ Mundal 1990: 304-305

³⁹ *Ynglingesaga*: kap. 4

⁴⁰ *Trymskvadet*: kap. 12-13

ut som henne for å lure jotnen. En slik selvstendighet og valg over make var noe kvinnene i vikingtiden også kunne delta i. En far hadde all rett til å gifte bort sin datter til hvem enn han ønsket, men det var likevel mulig at hennes ønsker ble tatt i betraktning og kunne utgjøre utfallet.⁴¹ Var det snakk om skilsmisse, har utenlandske beretninger poengtert at kvinnene også hadde rett til å skille seg, og at de kunne gjøre det når de selv ønsket.⁴² Da både gudinnene og de menneskelige kvinnene i stor grad levde i et mannsdominert samfunn der de innenfor en rekke områder var undertrykt, hadde de samtidig en viktig plass i samfunnet der også de hadde en form for rettighet ovenfor eget liv.

Frigg er Odins kone. Hun er en gudinne som ofte er assosiert med hennes viten og kunnskap, og viser at i tråd med Frøya, er en skikkelse Odin søker råd hos. Frigg vil jeg argumentere er et symbol på det vi til vanlig ser på som den tradisjonelle kvinnerollen fra middelalderen, der hun representerer rollen som tradisjonell hustru og mor. Hun er i noen tilfeller definert som ekteskapets og moderskapets beskytter. Likevel finnes det en passasje i gudediktet *Loketretten* hvor guden Loke anklager en rekke gudinner, Frigg inkludert, med å være løsaktig utenfor ekteskapet.⁴³ Om denne anklagelsen er korrekt er opp til spekulasjon, men en rekke historikere har lagt vekt på at denne anklagelsen har blitt overdrevet av kristne misjonærer som har vist til å ha hatt en stor misnøye ovenfor gudinnen. Slik sagaen forteller er hun beskrevet som en god og omsorgsfull mor ovenfor solguden Balder, og hennes reise for å kreve ed av alle skapninger og ting for å ikke skade han. Steinsland poengterer at hennes morsrolle, og senere sorg for Balders død, ligner på fremstillingen av den kristne jomfru Maria.⁴⁴

Rundt spørsmålet om de norrøne gudinnene reflekterte en kvinnelig kjønnsideologi praktisert i samfunnet, så utgjør slike fortellinger en forestilling om at det var mulig. Når det er sagt, er det noen som mener at de etterlatte kildene ikke kan beskrive forholdet mellom menn og kvinner i det norrøne samfunnet basert på forholdet mellom guder og gudinner.⁴⁵ I denne oppgaven blir det derfor vanskelig å konkludere med at denne forestillingen er en konkret refleksjon av et norrønt samfunn. På tross av dette, skal det likevel bli drøftet om det finnes en sammenheng mellom den overnaturlige og den jordiske verdenen.

⁴¹ Jesch 1991: 116

⁴² Jesch 1991: 91

⁴³ *Loketretten*: kap. 26

⁴⁴ Steinsland 2005: 156-158

⁴⁵ Mundal 1990: 302

Volver

Volvener var kvinneskikkelser som tilhørte både den overnaturlige og den jordiske verden. Begrepet *volve* betyr stavbærer, og er i sagalitteraturen omtalt som kvinner med egenskaper innenfor spådom og seidekunst. De har på bakgrunn av dette en sterk assosiasjon til både nornene og gudinnen Frøya. Volver er ofte omtalt som hjelpere,⁴⁶ og hovedkildene vi har av dem er gudediktene *Voluspå* og *Balders drømme*. *Voluspå* sies å komme fra en volves tale, da navnet i seg selv betyr volvens spådom. Her forteller volven til Odin om hvordan verden er skapt og hennes kunnskap om fortiden. *Balders drømme* derimot forteller om Odins reise til dødsriket Hel for å vekke en død volve til live slik at hun kunne spå hvordan verden ville ende. Dermed blir en volve ikke bare tilknyttet skjebnen, men også døden og etterlivet.

Selv om volver hovedsakelig er blitt presentert i den norrøne mytologien, er det også fortellinger om menneskelige volver. Disse kvinnene skal ha vært en vandrende skikkelse som reiste fra gård til gård, og hadde blant annet som oppgave å spå fremtiden og gi svar på hva enn de ble spurt etter. Noen ganger kunne de også påvirke krigens utfall gjennom seidekunst. Forskere har gjennom ulike studier kommet frem til at menn i vikingtiden verdsatte råd og veiledning fra kvinner, og at de hadde en tro på at det feminine kjønn hadde profetiske evner.⁴⁷ Derfor var det å være volve en rolle som ga stor makt til kvinnene, og som vi skal se, ble reflektert både i sagalitteraturen og i gravgods funnet i arkeologien.

Volven på Grønland

I *Eirik Raudes saga* møter leseren en menneskelig volve. Det var uår på Grønland og både fiske og gårdsdrift var i dårlig stand. En storbonde kalt Torkel ønsket å få vite hva fremtiden kunne fortelle han om hvor lenge de vanskelige forholdene skulle vare. Dermed inviterte han volven Torbjørg til gården.⁴⁸ En lignende kvinne må ha vist seg å ha en høytstående status da det blir nevnt at skikken av et sånt besøk var å gjøre i stand gården slik at hun fikk en god mottakelse. Det blir til og med nevnt at det ble laget en egen stol til henne som hun skulle ta i bruk under besøket.⁴⁹ Torbjørg blir både kalt spåkone og visdomskvinne, og det er av den grunn mulig å se at hun får en slags gudestilling ved å være en skikkelse som praktiserer seidekunsten knyttet til gudinnen Frøya. Det blir også tydelig gjennom denne passasjen i sagaen at slike egenskaper er ment for å utøves av kvinner. Da Torbjørg skulle utføre seiden for å spå fremtiden, ble det

⁴⁶ Steinsland & Sørensen 1994: 48

⁴⁷ Burdick 2022: 35

⁴⁸ *Eirik Raudes saga*: kap. 4, 14

⁴⁹ *Eirik Raudes saga*: kap.4, 15

etterspurt kvinner som kunne tryllesangen *Vardlokker* som var essensielt for utøvelsen. Da det viser seg at ingen av dem kunne dette, trer kvinnen Gudrid frem og erklærer seg verken tryllekyndig eller visdomskvinne, men at hun ble lært av sin fostermor på Island å synge *Vardlokker*.⁵⁰ Torbjørg poengterer at hun likevel er kyndig for rollen. Gudrid bemerker at hun er en kristen kvinne og dermed ikke driver med slik trolldom, men etter overtalelse fra bonden Torkel, synger hun for dem.⁵¹

Denne sagaen gir oss dermed en unik mulighet til å få innblikk i ulike kvinneroller og hvor kvinnen på et vis har fått hovedrollen i fortellingen. På den ene siden har vi en menneskelig volve som har stor respekt og ærefrykt fra de rundt henne. Hun viser en visdom som representeres og tilknyttes gudeverdenen og hennes religiøse posisjon er svært innflytelsesrik for det norrøne samfunnet. På den andre siden har vi en kvinne som fremlegger seg som kristen og på et vis motstrider trolldommen og dens utførelse. Likevel gjennomfører hun sangen fordi det er for gårdens beste. Skjebnen for området legges dermed på kvinnenens skuldre, og dette reflekterer et samfunn der det var anerkjent at kvinner hadde medfødte egenskaper innenfor det synske.

Volvegrav

Det at det fantes kvinnelige volver i den menneskelige verden er blitt bevist gjennom å kombinere sagalitteratur og arkeologiske funn. Volven Torbjørg ble beskrevet som en eldre kvinne og i sagaen går de inn i detalj på hva hun var kledd i. Det blir gjengitt at hun hadde glassperler rundt halsen, lammeskinnslue på hode, en blå kappe med steiner langs kantene, belte med en pose som inneholdt tryllemidler nødvendig for seidekunsten, messingskje, en kniv med skaft av hvalrosstann og kobber, og en stav prydet med messing og steiner.⁵² Derfor er det trolig at en kvinne funnet med disse gjenstandene under arkeologiske utgravninger, har vært en volve. Den viktigste antydningen til at kvinnen i en kvinnegrav var en volve, er om hun ble gravlagt med en jernstav. Originalt ble denne staven tilknyttet matlaging, men i nyere tid har det blitt diskutert at denne staven var et rituelt redskap slik det er representert i *Eirik Raudes saga*. En av årsakene til dette er at disse staver er ofte blitt funnet sammen med hallusinerende stoffer, elementer som har stor likhetstrekk til sjamanisme og trolldom.

Under utgravning gjort i Bikjholberget på Kaupang i Norge på 1950-tallet ble det funnet en svært bemerkelsesverdig grav. Dette var en båtgrav som hadde fire mennesker (en mann, to

⁵⁰ *Eirik Raudes saga*: kap. 4, 15-16

⁵¹ *Eirik Raudes saga*: kap. 4, 15-16

⁵² *Eirik Raudes saga*: kap. 4, 15

kvinner og en nyfødt) gravlagt med en rekke gjenstander og dyreofringer. Spesielt interessant er kvinnen funnet ved akterenden på båten. Hun skal ha blitt begravet i en sittende posisjon, enten på en stol eller oppreist langs enden på skipet, og det er påvist et forslag om at båtens styreåre hvilte i hendene hennes for å styre båten mot dødsriket.⁵³ Til venstre for henne lå det en jernstav som var blitt brekt av i midten. Om dette var med hensikt, eller skjedd over tid, er vanskelig å si. Likevel er det en rekke symbolske elementer ved denne graven som kan knyttes opp til volven Torbjørg. Funnet av jernstaven er allerede anerkjent som et kjent volveredskap, og det at kvinnen ble begravet sittende ser vi er blitt reflektert i sagaen gjennom bemerkelsen av Torbjørgs særskilte stol og hennes plass under oppholdet. Det at hun er blitt tolket som å styre menneskene inn i dødsriket, kan reflekteres over til Odins reise til Hel for å vekke en volve til live slik at han kunne få utnyttet hennes profetiske evner. Hun kan derfor ha blitt plassert i denne graven for å fremme religiøse betydninger innenfor døden.

I Fyrkat på Jylland i Danmark er det blitt utført en rekke arkeologiske utgravninger fra vikingtiden. Under en av utgravningene gjort på 1950-tallet tilknyttet den danske kongen Harald Blåtann, ble det funnet en svært bemerkelsesverdig kvinnegrav. Graven, døpt grav 4, har blitt ansett som et av landets rikeste kvinnegraver. Basert på gravfunnet gjort ved denne kvinnen, er det antatt at hun var en volve. Ifølge Price er denne graven den best bevarte volvegraven som er blitt funnet i Skandinavia.⁵⁴ Utenom den avslørende jernstaven funnet ved hennes side, ble det også gjort funn av en annen gjenstand som er blitt tilkoblet en volve og i konteksten av seidekunsten; et lite sølvheng i form av en stol. Igjen kommer det en tilknytning til det å sitte, eller ha en stol, inn i bildet. Når det er sagt, er det enda en detalj i beskrivelsen av Torbjørg som trer frem i grav 4, nemlig fargen blå. Torbjørg blir beskrevet å være kledd i en blå kappe, og kvinnen i grav 4 var ikledd en blå drakt av veldig god kvalitet. I sagalitteraturen blir fargen blå ofte brukt i beskrivelsen av følelser og utseende, men den er også henvist til dødsriket Hel og til døden.⁵⁵ Igjen kan vi se en tråd til *Balders Drømme* og volvens betydning i etterlivet. I gudediktet *Grimnesord* blir Odin, omtalt som Grimne, blant annet beskrevet å være ikledd en blå skinnkappe under utkledningen av en trollmann. Volvegraver er derfor en refleksjon av hva som var særskilt for volven og hennes representasjon i samfunnet. Hennes religiøse betydning følger henne både i livet og i døden.

⁵³ Price 2019: 182

⁵⁴ Price 2019: 173

⁵⁵ Wolf 2007: 72

Gydjer

Hvor volven utelukkende var en kvinnerolle, var det å lede offentlig kult i det norrøne samfunnet både utført av mannlige goder, og kvinnelige gydjer. De hadde som funksjon å formidle mellom gudeverden og menneskene, samt lede store kultfeiringer. Disse feiringene holdt stort sett til i bygninger kalt *hov*, og er spesielt knyttet til *blot*, en offerfest til ære for gudene i form av mat- og dyreofringer.⁵⁶ Hvor goder hadde den øverste politiske, religiøse og juridiske myndigheten i sitt område, hadde ikke gydjene slike autoriteter, og hun har mest sannsynlig hatt større tilknytning til kultstedet enn godene.⁵⁷ Hvis det skulle gjennomføres mer private feiringer innad i familien eller på gården, så var det husfrua som ledet dem. Disse ritene, kalt *alveblot*, vet vi svært lite om da seremoniene ble holdt hemmelig for folk utenom familien.⁵⁸

En *gyðja* bli ofte definert som en form for prestinne innenfor religionen, dette på tross av at det norrøne samfunnet trolig ikke hadde en egen prestestand som utelukkende utførte kultus.⁵⁹ Selv om hun ikke hadde lik autoritet på lik linje som sine mannlige kollegaer, hadde hun likevel en høy status da hun, på lik linje som volver, var tilknyttet skjebnen og evnen til å utføre seid. Spesielt når det kommer til runekunnskap brukt som magiske tegn, og galdring, en trolldomssang sunget i falsett.⁶⁰ Det å utføre trolldom var svært skamfullt for menn, og *Ynglingesaga* nevner at slike utøvelser var kun lært bort til gydjene.⁶¹ En alternativ tolkning som støtter denne bemerkelsen, er at gudinnen Frøya omtaltes som en *blótgyðja*, blotgydje, og etter hennes brors død, utførte ofringer sånn at freden skulle opprettholdes.⁶² Det at Frøya og gydjene får en tilknytning, øker muligheten for at det var hovedsakelig kvinner som utøvde religionen.

Det at kvinnelige kultledere fantes har også fått støtte gjennom arkeologiske gravfunn. Spesielt er det rettet fokus mot funn gjort av ryggknappspenner og bronsebrosjer som ikke kan ha vært beregnet for daglig bruk, men heller knyttet til bruk under spesielle anledninger der en kvinne kan ha hatt en sentral rolle.⁶³ Disse smykkene har derfor blitt omtalt som rituelle redskaper brukt av en kvinne som må ha hatt en religiøs tilkobling, og det er trolig at en gydje

⁵⁶ Steinsland & Sørensen 1994: 71

⁵⁷ Steinsland 1985: 127

⁵⁸ Steinsland & Sørensen 1994: 79

⁵⁹ Steinsland 1985: 127

⁶⁰ Steinsland & Sørensen 1994: 72

⁶¹ *Ynglingesaga*: kap. 7

⁶² *Ynglingesaga*: kap. 10

⁶³ Heen-Pettersen & Murray 2018: 72

under visse anledninger tok bruk et slikt ornament. Ytterligere indikasjoner på at gydjer hadde en kvinnerolle knyttet til Frøya, har blitt koblet til funnet av et medaljongformet hengesmykke i Aska i Sverige. Den gjengir en sittende kvinnefigur med armene i kors over den runde magen hennes. Det er blitt påpekt at kvinnen har en majestetisk holdning, med et gåtefullt ansiktsuttrykk der blikket er senket og munnen ser ut til å le.⁶⁴ Hun er ikledd en lang kjole, og på hodet er det en tiara-lignende krone som er delt i to felt og trekkes nedover pannen. Det interessante ved dette anhenget, er at det også avbilder kvinnen med en ryggknappspenne som er lik funnene gjort under arkeologiske utgravninger. Mange forskere har foreslått at kvinnen er en gjengivelse av Frøya. En slik tolkning finner vi på bakgrunn av en passasje i *Trymskvadet* der Frøya blir nevnt å bære *Brisingamen*,⁶⁵ en spenne smidd spesifikt til henne i den norrøne mytologien av dvergene. Denne spennen nevnes igjen ovenfor Tor når han får beskjed om å kle seg ut som Frøya.⁶⁶ Derfor får man i kombinasjonen av alt dette, en tilkobling der besitteren av en slik spenne må ha hatt relasjoner til kulten til Frøya og hennes assosiasjon til fruktbarhet, ofringer og seid. Gydjen får dermed en indirekte rolle hvor den norrøne mytologiske verden møter en den jordiske verden.

Dødsengelen

Gydjen er ikke ofte opplyst i kildene. Dette kan ha en sammenheng med kristendommens skepsis til kvinnelig kultledere.⁶⁷ Likevel finnes det i Ibn Fadlān sin beretning om dødsengelen en rekke bemerkelser som kan koble henne til en kultutøvelse med sammenlignbare trekk med kultledere. Under høvdingbegravelsen har hun en sterk posisjon innenfor ulike ansvarsområder og religionsutøvelser. En av forpliktelsene hun utførte var å gjøre i stand begravellesklærne til den avdøde høvdingen.⁶⁸ Det er omdiskutert hvorfor dødsengelen fikk ansvar for dette, da det hovedsakelig var en oppgave for den avdødes kone eller elsker. En påstand er at hun kan ha vært en erstatning for en kvinnerelasjon høvdingen ikke hadde på det tidspunktet.⁶⁹

Vi får også innsikt i en handling man kan anse å ha en rituell betydning. Slavekvinnen har på dette tidspunktet hatt ti dager der hun har blitt stelt i stand til hennes død, samt utført en rekke gjerninger for å forberede henne til å bli gjenforent med hennes eier. Hun har nå blitt ført til gravskipet der høvdingen har blitt plassert, og gir dødsengelen to gullarmbånd, og to

⁶⁴ Arrhenius 1962: 79

⁶⁵ *Trymskvadet*: kap. 13

⁶⁶ *Trymskvadet*: kap. 15

⁶⁷ Steinsland 2005: 283

⁶⁸ Ibn Fadlān: kap. 82

⁶⁹ Burdick 2022: 43

ankelbånd til dødsengelens døtre.⁷⁰ Beretningen går så inn i brutale detaljer på hvordan slavekvinnen blir ofret. Hun blir plassert ved siden av sin herre, og dødsengelen plasserer et tau rundt nakken hennes mens to menn holder føttene, og to andre tar tak i tauet. Dødsengelen bringer deretter frem en kniv og knivstikker gjentatte ganger i slavekvinnens ribbein, mens tauet blir strammet.⁷¹ Dette varer helt til hun har gått av med livet. For historikere er denne beretningen en unik mulighet for å få innsikt i hva en religionsutøvelse kan ha bestått av. Selv om historikere mener at visse faktorer viser til en kulturell miks av både skandinaviske og slaviske elementer,⁷² er det visse fenomener som gjør den relevant til undersøkelsen om dødsengelens relasjon til en kultleder.

Noen studier omtaler henne som en volve eller spåkone på bakgrunn av hennes posisjon i høvdingbegravelsen. Likevel er det poengtert at Ibn Fadlān ikke rapporterer at hun besittet den velkjente volvestaven, og dermed svekker tolkningen om at hun hadde en slik rolle. Når det er sagt, så kan man ikke fullstendig motsi sammenligningen, og hun må ha blitt anerkjent som kyndig innenfor ritualer og religionsutøvelser.⁷³ Dette støttes også gjennom bemerkelsen av dødsengelens døtre. Vi vet ikke særlig mye om dem, men noen studier har diskutert at disse kvinnene kan ha vært akolytter framfor hennes biologiske eller adopterte barn.⁷⁴ Med andre ord, så representerer de en posisjon der dødsengel blir en prestinne-lignende skikkelse. Om dette er et bevis for at hun var en gydje, blir ikke riktig å konkludere med. Likevel er det interessant å se likhetstrekk ved utførelser gjort av begge parter, samt domener de tydelig har hovedansvaret for. Det at hun var en kultleder er uansett svært sannsynlig, og dette kommer spesielt frem i utførelsen av selve menneskeofringen og hennes posisjon i høvdingbegravelsen.

Seidekunst og religionsutøvelse: en kvinnelig familietradisjon?

Et interessant spørsmål å ta stilling til, er om seidekunsten var en familietradisjon i det norrøne samfunnet. Seidekunsten er, som allerede forklart, en anerkjent kvinnelig egenskap i norrøn tid. Når det er sagt, er det ikke tydelig i kildene hvordan det er man ender opp som en gydje eller religionsutøver. Var det en rolle de ble født inn i, eller ble det et valg de tok senere i livet? Ut ifra visse kilder vises det til at det å utføre religiøse handlinger, både som volver og gydjer, kan ha vært en familietradisjon i den forstand at visse familier hadde kvinner dedikert til å utøve seidekunsten. Det blir fortalt i *Eirik Raudes saga* at Torbjørg hadde hatt ni søstre der alle var

⁷⁰ Ibn Fadlān: kap. 84

⁷¹ Ibn Fadlān: kap. 86

⁷² Jesch 1991: 123

⁷³ Moen & Walsh 2021: 603

⁷⁴ Moen & Walsh 2021: 604

spåkvinner.⁷⁵ Gudrid forteller at hun ble lært seid av fostermoren sin, og det kan hinte til at det å seide var en egenskap som ble lært fra en morsfigur til sine døtre. Det å være volve inkluderte en løsrevet familietilknytning som normalt definerte kvinnene i samfunnet, og hun er en såpass selvstendig figur at mannlige slektninger ikke var nødvendig for beskyttelse.⁷⁶ I beretningen til Ibn Fadlān om dødsengelen blir det, som tidligere nevnt, bemerket at kvinnene som fulgte henne var hennes døtre. Det er mulig at de en dag skulle overta posisjonen til moren, eller at de ble opplært til å ta for seg lignende stillinger.⁷⁷

Det blir vanskelig å generalisere et helt samfunn basert på kildematerialet vi har, men det er likevel et relevant område å røre ved. Det at en kvinneverole kan ha gått i arv, heller enn noe de valgte å gjøre, kan åpne muligheten for at det fantes familier der kvinnene var dedikert til å ta vare på gamle tradisjoner og kunnskap tilbedt av samfunnet. Å jobbe med familiemedlemmer er blitt antatt å være selve grunnsteinen for vikingtiden da det tilsynelatende ga mest mulig tillitt, og det er blitt diskutert om familieband under religionsutøvelser kan ha styrket kraften de trengte.⁷⁸ Derfor er det sannsynlig at seidekunsten var en nedarvet familietradisjon.

Osebergkvinnen: en kultleder?

Osebergkvinnen er en relevant skikkelse å undersøke når man dykker ned i ulike kvinneveroler presentert i den norrøne mytologien. Dette på bakgrunn av at hun i seg selv er blitt omdiskutert å være en representasjon av visse figurer nevnt i denne oppgaven. På den ene siden diskuteres det om hun kan ha vært det vi i dag kjenner til som en dronning og hatt en tilknytning til gudinnen Frøya. I *Ynglingesaga* blir det fortalt at Frøya hadde en høytstående posisjon og at «[...] man kalte med hennes navn alle fyrstelige kvinner».⁷⁹ Det er innforstått at kvinner dermed kunne ha en like høy status, og at det kunne være en rolle som var ansett å være kongelig. På den andre siden blir Osebergkvinnen omtalt som en volve eller kultleder, og må dermed ha hatt en mer religiøs tilknytning til gudeverden. Hvem av disse som er riktige er vanskelig å konkludere med, men det er likevel interessant å se på hva det er som gjør til at hun har alle disse skikkelsene koblet til seg.

De fleste forskere er enige om at Osebergkvinnen var en dronning, og trekker sterke linjer mellom påstanden og hennes rikelige grav. Den norske arkeologen Anne Stine Ingstad

⁷⁵ *Eirik Raudes saga*: kap. 4, 15

⁷⁶ Steinsland 2005: 313

⁷⁷ Burdick 2022: 43

⁷⁸ Burdick 2022: 43

⁷⁹ *Ynglingesaga*: kap. 10

har blant annet påpekt at den yngre kvinnen var iført røde klær, noe som var særlig brukt av kongelige figurer.⁸⁰ Samtidig er det fremstilt et forslag om at hun kan ha vært den norske småkongen Halvdan Svartes mor, dronning Åsa.⁸¹ Her går forskere inn på både funn fra anatomiske undersøkelser og stedsnavn som de mener kan bevise denne påstanden. Et annet forslag er at hun var dronning Alvhild, Gudrød Veidekonges første hustru.⁸² Dronning eller ei, er det ikke noen tvil om at denne kvinnen hadde høy status og av den oppfatning et viktig individ i området hun befant seg. Selv om noen arkeologer hevder at graven originalt var ment for en mann på grunn av gravens kongelige tilknytning,⁸³ er det på bakgrunn av Osebergskipets gravfunn svært lite trolig. Samtidig øker troen på at Osebergskipet var ment for en rojalistisk figur da gravfunnet har sammenlignbare elementer til observasjonene gjort av Ibn Fadlān fra Volga. Vi ser at begge har en slave som er ofret for å begraves med sin eier, og det er i begge tilfeller en begravelse som inneholder skip og rikelig med gravgods. Samtidig er begge blitt dekket med en haug. Da denne observasjonen var gjort under en høvdingbegravelse, øker troverdigheten om at Osebergskipet også var ment for en likestilt figur.

Selv om mange er enige om at hun kan ha vært en dronningskikkelse, har det likevel blitt presentert en teori om at Osebergkvinnen kunne ha hatt en rolle som volve og seidutøver. Dette er på bakgrunn av funn gjort av en hul trestav, tolket som en volvestav, samt en liten lærpose med hallusinerende urter. Det er derfor blitt persistert at i hvert fall én av kvinnene kan ha hatt et rituellet formål i både livet og døden, og Osebergshaugen har dermed blitt beskrevet som en kjent volvegrav.⁸⁴ Noen forskere har vist støtte til teorien om et rituellet formål, men det stilles en overordnet skepsis ved om hun var en volve slik det er beskrevet i *Eirik Raudes saga*. En motsigelse til volveteorien, er at denne trestaven kan ha blitt brukt som et rituellet redskap under en ofring, ikke utøvelse for seid, samt andre riter som vi dessverre har mistet kunnskapen til.⁸⁵

En annen teori om rollen til Osebergkvinnen ble presentert av Gutorm Gjessing i 1953, og foreslår at hun kan ha vært en *hofgyðja*, hovedgydje, tilknyttet tilbedelsen av fruktbarhetsguden Frøy.⁸⁶ I et kultsamfunn med den norrøne religionen, var religionsutøvelsen en stor del av hverdagen. Dermed kan man anta at personer som var dedikert til å representere denne utøvelsen, var personer møtt med respekt og ærefrykt, og at dette skulle reflekteres selv

⁸⁰ Ingstad 1982: 50

⁸¹ Ingstad 1982: 51

⁸² Steinsland 2005: 413

⁸³ Price 2022: 73

⁸⁴ Vedeler 2019: 112

⁸⁵ Vedeler 2019: 113

⁸⁶ Ingstad 1982: 51-52

i døden. Steinsland stiller seg også bak teorien om at Osebergskipet er en mulig grav tilknyttet kult og prestinnestatus i tilbedelsen av guden Frøy. Hun poengterer funnene av rangler, vogner og dyrehodestolper som særskilte redskaper tilknyttet religionsutøvelser og kultus.⁸⁷ Spesielt er det rettet bevis mot vognen funnet i Osebergskipet og dens formål i kultutøvelsen. Denne tolkningen har blitt til gjennom avbildninger gjort på billedvevene funnet i graven. Slike veggtepper hadde som funksjon å fremme store samfunnsbegivenheter, og de ble under høytider og fest hengt opp som en viktig del av dekoren.⁸⁸ Billedvev blir skildret i *Gudrunkvadet* som et vesentlig element for å gjenfortelle historier som var betydningsfulle.⁸⁹ Dette svært sjeldne funnet fra Oseberghaugen har avbildninger av både menn, kvinner, hester, redskaper og fartøy. Hva veggteppet spesifikt skal gjenfortelle er forskerne usikre på, men på bakgrunn av plasseringen den hadde i graven var den viktig nok til å være med i en såpass rikelig grav.⁹⁰ Den teorien som har mest støtte fra forskerne er at den skildrer en begravelse og skal gi oss et narrativt bilde på hvordan vikingene så på dødsreisen.⁹¹ Derfor blir vognen avbildet på veggteppet i økende grad et bevis på at Osebergkvinnen må ha hatt en rituell betydning, i hvert fall i døden. Vogner har i den norrøne mytologien blitt skildret som et fartøy for både Frøy og Frøya, i tillegg til valkyrien Brynhilds reise med en vogn til Hel.⁹² Også Odin blir presentert gjennom ulike figurer vevd inn i teppet, og det norrøne mytologiske verdensbildet får dermed en stor plass i det sjeldne gravfunnet.⁹³

Om Osebergkvinnen var en gydje eller volve er vanskelig å konkludere med i en oppgave slik som dette. Likevel er teorien om at hun på et vis hadde en sterk religiøs betydning, svært sannsynlig. Både gjennom funn av rituelle redskaper, samt gjenspeilinger tilknyttet den norrøne mytologien, og dens detaljrike billedvev, gir teorien tilstrekkelige grunner til å være riktig. Når det gjelder teorien som dronning, har den per dags dato mest medhold, og vi må derfor anta at den enn så lenge er mest trolig. Av den grunn kan en konkludere med at Osebergkvinnen har hatt en dronninglignende stilling, men i hennes død kan ha blitt en religiøs figur som skulle få en refleksjon av respekt og ære gjennom en rikelig grav.

⁸⁷ Steinsland 1985: 127

⁸⁸ Vedeler 2019: 26

⁸⁹ *Den gamle Gudrunkvadet*: kap. 14-15

⁹⁰ Vedeler 2019: 45

⁹¹ Vedeler 2019: 48

⁹² Vedeler 2019: 50

⁹³ Vedeler 2019: 107-108

Krigerkvinner

Ideen om krigerkvinner har i lang tid vært en del av bildet for vikingtiden. Fra den norrøne mytologien møter vi blant annet de sterke krigerskikkelsene valkyrjer. Disse kvinnene var utstyrt med skjold, sverd og hjelm. De er mest kjent for å være figurer som bestemmer hvem som dør på slagmarken, og deretter fører de falne til Odins rike i Valhall. Valkyrjer kunne derfor være essensielle for krigens utfall, og de må ha hatt en viktig posisjon i det norrøne samfunnet. Når det er sagt, må det poengteres at de ikke var ansett som gudineskikkelser, men det minsker ikke deres posisjon i den norrøne mytologien. I tillegg til sin assosiasjon til krig og død, har de også ansvar for å ta imot de døde i Valhall og servere dem øl. Dermed representerer de på et vis både den mannlige rollen gjennom krig og vold, og den kvinnelige rollen gjennom servering av mat og drikke. Det er på bakgrunn av denne kombinasjonen at noen har stilt spørsmål ved kjønnet til valkyrjene. Både i beskrivelser funnet i sagalitteraturen, samt avbildninger gjort på steiner funnet i Skandinavia, og på tekstiler fra Oseberggraven, skildres de både i et feministisk og maskulint syn. Med utgangspunkt i slike funn, har det blitt diskutert om valkyrjene i seg selv ikke bare var ett kjønn, men et tredje kjønn.⁹⁴

Dette er en relevant teori å ta med i debatten om krigerkvinner i norrøn tid. Det at en kvinnelig skikkelse i den norrøne mytologien kan ha vist seg å både ha feminine og maskuline trekk, gjør spørsmålet om kvinner i vikingtiden også kunne opptre på en lik måte svært spennende. Det har lenge vært en diskusjon i historieforskningen om kvinner kunne være vikinger. Majoriteten er skeptisk, mens andre ser potensialet. Denne diskusjonen blomstret spesielt opp under nye undersøkelser gjort ved den kjente Birkakvinnen fra Sverige. På 1880-tallet, i den svenske byen Birka, ble det funnet en vikinggrav. Den inneholdt sverd, en kampøks, en kniv og to skjold, samt en rekke gravgods som indikerte at individet var en høytstående vikingkriger.⁹⁵ I 2017 ble det gjort nye studier av graven, blant annet DNA-analyser av skjelettet. Denne undersøkelsen viste at den gravlagte ikke var en mann, men en kvinne. Dette satt i gang en rekke diskusjoner om det var mulig at kvinner kunne være delaktig i krig og det ble stilt spørsmål til om den omdøpte Birkakvinnen kunne være et bevis på at også kvinner kunne være vikinger.

Det er funnet omtalelser av krigerkvinner i kildemateriale skrevet kort tid etter den norrøne perioden. Saxo Grammaticus, en dansk lærd og historiker fra 1100-1200-tallet, skrev i hans verk *Gesta Danorum*, oversatt til *The History of the Danes* på engelsk, om krigerkvinner

⁹⁴ Self 2014: 144

⁹⁵ Lorentzen 2017

i vikingtidens Danmark.⁹⁶ Disse kvinnene, forteller han, gikk rundt i mannlige klær og brukte mye av sin tid til å forbedre krigerferdighetene. Han går så videre i detalj på hvor maskuline disse kvinnene opptrådte, både fysisk, men også psykisk. En kvinne som påtok seg en rolle som kriger, utgjorde en såpass unaturlig kjønnsnorm at det var viktig å bli poengtert, og man trengte en forklaring på hvorfor et slikt brudd med kjønnsforventningene oppstod.⁹⁷ I et samfunn der kvinnen var forventet å ha sitt domene i hjemmet, blir disse bemerkelsene en unik mulighet til å se at hun kunne ha hatt tendenser til å påta seg roller innenfor den mannlige sfæren. Den norske arkeologen Marianne Moen støtter denne påstanden under et intervju om Birkakvinnen fra 2017. Hun sier «[...] vi må se for oss en hverdag hvor kjønnsroller var mer flytende enn det vi ofte forestiller oss for vikingtida, og [...] vi må slutte å repetere stereotyper som ikke er støttet av arkeologisk materiale»⁹⁸ Med andre ord kan vi se for oss at Birkakvinnen kunne på et vis ha blitt definert som en mann, og at kjønn ikke alltid handlet om hva du var født inn i. Det er blitt brukt begreper som ikke-binær, queer, og transkjønnet, selv om disse er brukt i dagens forståelse av kjønnskontekst, og vil i lengden være problematisk å bruke for en figur fra en tid så langt ifra vår egen.⁹⁹

Om det i realiteten fantes krigerkvinner, er det per dags dato enda litt for tidlig å fastslå. Det er stor sannsynlighet for at det finnes flere kvinnelige vikinggraver, og at i tiden fremover vil gi vikingtiden et nytt syn på kjønn og sosiale normer knyttet til det norrøne samfunnet.¹⁰⁰ Likevel utgjør teoriene om et mer flytende kjønnsideal, kvinner som påtar seg mannlige roller, samt litterære skildringer om krigerkvinner, tilstrekkelig med bevis om at en krigerkvinne var mulig. Dette er samtidig et forskningsområde som trenger flere arkeologiske funn for å bevise at denne teorien stemmer overens med kvinneroller presentert i den norrøne mytologien.

Legekoner

Vikingtidens befolkning har, i kontrast med andre samfunn, blitt kjent for å ta godt var på både hygiene og helse. Likevel var det en rekke sykdommer og lidelser som fant sted i middelalderen. I tillegg til dette, var det viktig for vikingene å ha mennesker som var kunnskapsrike innenfor medisin og helbredelse for å lege sår og skader etter krig og konflikter. I kildene opptrer det en rekke helbredere, både kvinner og menn, men mange historikere har fastslått at legekunsten var

⁹⁶ Jesch 1991: 176

⁹⁷ McLaughlin 1990: 195

⁹⁸ Lorentzen 2017

⁹⁹ Price et al. 2019: 191

¹⁰⁰ Price et al. 2019: 194

hovedsakelig en kvinneutøvelse, og at denne praksisen ble nedarvet innad i familien.¹⁰¹ Medisinske behandlinger som skjedde innenfor hjemmet ble derfor utført av kvinnen til stede: kona, moren, husfrua, eller et kvinnelig overhode. Jeg velger i denne delen av oppgaven å ta i bruk begrepet lege i den moderne forstand at et menneske har kunnskap innenfor det medisinske feltet, og at det må poengteres at dette ikke var et begrep som fant sted i det norrøne språket.

I *Gylfaginning* fortelles det om gudinnen Eir, den tredje viktigste åsynjen forutgått av Frigg og Saga. Hun omtales som «[...] den dyktigste lege» og er i norrøn mytologi nærmest tilknyttet legekunsten.¹⁰² Hun blir også omtalt kort i *Fjolsvinnsmål* hvor hun er en av ni møyer som bor på *Lyfjaberg*,¹⁰³ som betyr *medisinberget* eller *urteberget*.¹⁰⁴ Legekunsten rundt graviditet og fødsel var av sterk tro knyttet opp mot Frøya, og Eir ble derfor dyrket i sammenheng med henne. Det er også enkelte som har beskrevet Eir som en opprinnelig valkyrje, der hun hadde evnen til å vekke de falne krigerne på slagmarken, og at det er ut ifra denne legenden at hun har blitt så sterkt koblet opp mot legekunsten i den norrøne mytologien.¹⁰⁵

Det finnes andre kildemateriale som støtter påstanden om at det var kvinner som hovedsakelig drev med medisin og helbredelse. I sagaen om Olav den hellige treffer vi en anonym kvinne under slaget på Stiklestad som kan tolkes å være en legekone. Tormod forteller at hun steller de sårede og døende fra slaget i en liten hytte på selve slagstedet. Hun varmer vann for å vaske sårene og koker sammen ulike urter for å pleie dem.¹⁰⁶ Det som er interessant å bemerke er at hun befinner seg på slagmarken og ikke i sitt eget hjem. En utbredt oppfatning er dermed at legekoner slo følge med vikingene og reiste rundt for å behandle skadene de fikk under ulike konfrontasjoner.¹⁰⁷

I *Fostbrødrenes saga* blir vi fortalt om Grima, en «god lege og ikke ukjent med trolldom».¹⁰⁸ Hun nevnes å ha vært en stolt kvinne med en rekke kunnskaper, og det hintes til at hun har synske ferdigheter i drømmene hennes. Det er interessant at en hun blir beskrevet som legekyndig med en kombinert egenskap av å utføre trolldom. I vikingtiden var kombinasjonen av medisin og religion svært nære, og slike kvinner blir dermed også omtalt som trollkvinner. Håndtering av urter og andre naturlige midler fantes både innenfor

¹⁰¹ Hjarðar 2022: 154

¹⁰² *Gylfaginning*: kap. 35-36

¹⁰³ *Fjolsvinnsmål*: kap. 38

¹⁰⁴ Hjarðar 2022: 154

¹⁰⁵ Hjarðar 2022: 154

¹⁰⁶ *Olav den helliges saga*: kap. 234

¹⁰⁷ Hjarðar 2022: 153

¹⁰⁸ *Fostbrødrenes saga*: kap. 30

legekunsten og seidekunsten, og dette hever påstanden om at det hovedsakelig var kvinner som utøvde disse ferdighetene. Dette støttes også gjennom deres bruk av galdring og runekunnskap som, det tidligere er nevnt, er et domene tilhørende kvinnekjønnene.¹⁰⁹ Også i Osebergskipet har kvinnen blitt gravlagt med utstyr og urter som skal være tilknyttet et individ kyndig innenfor legekunsten.¹¹⁰ Om hun i seg selv var en legekone er vanskelig å fastslå på bakgrunn av tidligere diskusjoner, men man får en idé om hva som var av kvinnelig tilhørighet i deres hverdag og levemåte. Legekyndige mennesker var dermed en viktig skikkelse i vikingtiden, og legekoner er ergo en relevant figur å ta for seg i en diskusjon rundt kvinneroller utover den tradisjonelle husfrua. På lik linje som volver og gydjer, og kanskje krigerkvinner, så har alle hatt en særskilt plass i det norrøne samfunnet.

Konklusjon

Den tradisjonelle husfrua har i lang tid vært den stereotypiske rollen for kvinnene i middelalderen. Dette gjaldt også for et Skandinavia der samfunnet hadde et kjønnshierarki hvor mannen hadde et patriarks styre og kvinnen ble underlagt han på en rekke områder. De ble hovedsakelig klassifisert etter sivilstatus og familieroller, og hadde i oppgave å forsørge familien og ha sitt domene innenfor hjemmet. Kjønnsnormene var allerede bestemt fra fødselen av, og det var forventet at disse skulle følges. Men var dette alt en kvinne kunne gjøre?

Nei. En rekke kilder står i kontrast til denne troen, og dette synet har derfor blitt utfordret gjennom å se på andre kvinneroller som var like forventet av en kvinne i vikingtiden. At de ulike kvinnerollene diskutert i denne oppgaven har hatt utgangspunkt i den norrøne mytologien, er et faktum. Spørsmålet ligger heller ved om den reflekterte over på kvinnene som tilba religionen de var en del av. Utelukkende om den norrøne mytologien er sterkt preget av en kristen filtrering, gir den oss likevel et innblikk i hvordan kvinnene ble ansett i forfatterens tid. Hvordan de blir beskrevet og reflektert i sagalitteraturen, samt utenlandske beretninger, presenterer de visse likhetstrekk med hvordan en rekke kvinneskikkelser er blitt fremstilt i religionen. Ser vi vekk ifra diskusjonen om de hadde en innflytelsesrik posisjon eller ikke, hadde kvinnene likevel sin plass i religionen med deres egne forventede domener og ferdigheter.

Det vi ser er at kvinnene hovedsakelig hadde domener innenfor religionsutøvelser og trolldom. Gjennom en tro der kvinnene hadde medfødte evner til å utføre profetiske evner, fikk de en sterk betydning knyttet til skjebnedyrkelser og ritualer. Skjebnen var noe vikingtidens

¹⁰⁹ Steinsland 1985: 126

¹¹⁰ Steinsland & Sørensen 1994: 108

befolkning så på som den sterkeste makten som fantes, og man må derfor anta at kvinnene som stod innenfor områder der religionen var sterkest, fikk både respekt og innflytelse. I denne oppgaven har det blitt rettet spesielt fokus til kvinneroller som volver, gydjer, krigerkvinner og legekoner. Dette på bakgrunn av at vi ser en tråd mellom den mytologiske og jordiske verden. Gjennom slike roller, får vi en forståelse av at kvinnene kunne ha en posisjon i samfunnet der det var mulig å utøve en selvstendighet over ens eget liv. Det at kvinner i tillegg kunne ha en høytstående posisjon, har vi tilstrekkelige grunner til å tro var mulig. Spesielt innenfor vanekultene Frøy og Frøya. Osebergkvinnen har derfor vært en essensiell figur å drøfte i denne oppgaven. Hun har vært omdiskutert innenfor en rekke kvinneroller nevnt over. I et forskningsfelt der kjønns historie for kvinnene er relativt nytt, har hun beriket oss med en forståelse av hva en kvinne kunne ha vært, og hvor viktig hun må ha vært for området hun ble begravet. Hennes forbindelse til den mytologiske verden øker sjansen for en tråd mellom de overnaturlige kvinneskikkelsene og de menneskelige kvinnene som levde i Skandinavia.

Utelukkende om den norrøne mytologien gir oss et bilde utover kvinners rolle utenom den tradisjonelle husfrua, gjenspeiles det et samfunn der kvinnene var en anerkjent skikkelse som var nødvendig å ha. Uten dem hadde ikke samfunnet gått rundt, og de var nødt til å opptre på ulike områder slik at ting skulle fungere. Denne oppgaven kan derfor konkludere med at kvinnerollene volver, gydjer, krigerkvinner og legekoner, har alle hatt en særkilt plass i det norrøne samfunnet og at vi ser disse rollene blir gjenspeilet i den norrøne mytologien.

Litteraturliste

Primærkilder

- Det gamle Gudrunkvadet.* (1899) oversatt av Gustav A. Gjessing, Den ældre Edda. Kristiania.
- Erik Raude saga.* (1899) utg. Gustav Storm, Erik den Rødes Saga eller Sagaen om Vinland. J. M Stenersen & Co.s forlag. Kristiania.
- Faḍlān, A. Ibn. (2017) oversatt av James E. Montgomery, Mission to the Volva. New York University Press. New York.
- Fjollsvinnsmål.* (1928) oversatt av Ivar Mortensson-Egnlund, Edda-Kvæde. (2.utg.).
- Gylvagingning.* (2020) oversatt av Jesper Lauridsen, Uddrag af Snorres Edda. Heimskringla.no.
- Loketretten.* (1899) oversatt av Gustav A. Gjessing, Lokatrætte. Kristiania.
- Olav den helliges saga.* (1900) oversatt av Gustav Storm, Kongesagaer. (2.utg.). J. M Stenersen & Co.s forlag. Kristiania.
- Trymskvadet.* (1899) oversatt av Gustav A. Gjessing, Den ældre Edda. Kristiania.
- Voluspå.* (1928) oversatt av Ivar Mortensson-Egnund, Den eldre Edda. (2.utg.).
- Ynglingesaga.* (1900) oversatt av Gustav Storm, Kongesagaer. (2.utg.). J. M Stenersen & Co.s forlag. Kristiania.

Sekundærkilder

- Andrén, A. (2005). Behind «Heathendom»: Archaeological Studies of Old Norse Religion. *Scottish Archaeological Journal*, 27(2), 105-138.
<https://www.jstor.org/stable/27917543>
- Arrhenius, B. (1962). Det Flammade Smycket. *Fornvännen*, 57, 79-101.
- Burdick, C. E. (2022). *Women of Fate in the Viking Age: Völur, Valkyries, and the Angel of Death*. [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
- Heen-Pettersen, A.M. & Murray, G. (2018). An Insular Reliquary from Melhus: The Significance of Insular Ecclesiastical Material in Early Viking-Age Norway. *Medieval Archaeology*, 62(1), 53-82. <https://doi.org/10.1080/00766097.2018.1451522>
- Hjardar, K. (2022). *AUÐR. Kvinneliv i vikingtid*. Spartacus. Oslo.
- Ingstad, A. S. (1982). Osebergdronningen: Hvem var hun. *Viking. Tidsskrift for norrøn arkeologi*, 45, 49-65.
- Jesch, J. (1991). *Women in the Viking Age*. The Boydell Press.
- Jochens, J. (1996). *Old Norse Images of Women*. University of Pennsylvania Press.

- Lortenzen, K. R. (2017, 01. oktober). *Skjoldmøya fra Birka*. NRK.
<https://www.nrk.no/viten/xl/skjoldmoya-fra-birka-1.13706472>
- McLaughlin, M. (1990). The woman warrior: gender, warfare and society in medieval Europe. *Women's Studies*, 17(3-4), 193-209. <https://doi.org/10.1080/00497878.1990.9978805>
- Moen, M. & Walsh, M.J. (2021). Agents of Death: Reassessing Social Agency and Gendered Narratives of Human Sacrifice in the Viking Age. *Cambridge Archaeological Journal*, 31(4), 597-611. <https://doi.org/10.1017/S0959774321000111>
- Moseng, O. G., Opsahl, E., Pettersen, G. & Sandmo, E. (2007). *Norsk Historie: 1: 750-1537* (2. utg.). Universitetsforlaget. Oslo.
- Mundal, E. (1990). The Position of the Individual Gods and Goddesses in Various Types of Sources – with Special References to the Female Divinities. *Scripta Instituti Donneriana Aboensis*, 13, 294-315. <https://doi.org/10.30674/scripta.67181>
- Price, N. (2022). Performing the Vikings: From Edda to Oseberg. *Religionsvidenskapelig Tidsskrift*, 74, 63-88. <https://doi.org/10.7146/rt.v74i.132101>
- Price, N. (2019). *The Viking Way: Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia* (2.utg.). Oxbow Books.
- Price, N., Hedenstierna-Jonson, C., Zachrisson, T., Kjellström, A., Storå, J., Krzewińska, M., Götherström, A. (2019). Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581. *Antiquity*, 93(367), 181-198. <https://doi.org/10.15184/aqy.2018.258>
- Price, N. (2010). Passing into Poetry: Viking-Age Mortuary Drama and the Origins of Norse Mythology. *Medieval Archaeology*, 54(1), 123-156.
<https://doi.org/10.1179/174581710X12790370815779>
- Self, K. M. (2014). The Valkyrie's Gender: Old Norse Shield-Maidens and Valkyries as a Third Gender. *Feminist Formations*, 26(1), 143-172.
<http://www.jstor.org/stable/43860730>
- Steinsland, G. (2005). *Norrøn Religion: Myter, riter, samfunn*. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Steinsland, G. (1985). Husfruer, Gydjer og Volver. I K. Vogt, S. Lie, K. Gundersen, J. Bjørgum (Red.), *Kvinnenes kulturhistorie. B. 1: Fra antikken til år 1800*. (126-130). Universitetsforlaget AS. Oslo, Bergen, Stavanger og Tromsø.
- Steinsland, G. & Sørensen, P. M. (1994) *Menneske og Makter i Vikingenes Verden*. Universitetsforlaget AS.
- Vedeler, M. (2019). *Oseberg: De gåtefulle billedvevene*. Scandinavian Academic Press. Oslo.
- Wolf, K. (2007). The Color Blue in Old Norse-Icelandic Literature. H. Williams (Red.), *Scripta Islandica* (55-78). Swedish Science Press. Uppsala.

Øye, I. (2013). Kvinner, kjønn og samfunn. Fra vikingtid til reformasjon. I. Blom & S. Sogner (Red.), *Med Kjønnsperspektiv på Norsk Historie* (8.utg, 19-101). Cappelen Damm.

